Fra Det Kgl. Biblioteks tekstportal (tekster.kb.dk)

Forfatter: Engelstoft, Laurits

Titel: BREV FRA: Engelstoft, Laurits (179u-11-01)

Citation: Engelstoft, Laurits: ”BREV FRA: Engelstoft, Laurits (179u-11-01)”, i *Udvalg af Laurids Engelstofts Skrifter (3. bind)*, Samfundet til den danske Litteraturs Fremme, s. 88. Onlineudgave fra Danmarks Breve: https://tekster.kb.dk/text/letters-002091242-003-shoot-L0020912420030010.pdf (tilgået 23. april 2024)

Anvendt udgave: Udvalg af Laurids Engelstofts Skrifter (3. bind)

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

Læs Public Domain-erklæringen

Leyden, den 1 November.

Fra Amsterdam til Haerlem gaaer man med Schuhten i et Par Timers Tid. Man seer paa dette Stykke næsten ligesaameget Vand som Land; thi man passerer imellem her ye paa den ene og het Haerlemmer Meer paa den anden Side. Det mærkværdigste, der er at see i Haerlem, er det Teylerske Museum, for hvilket den berømte van Marum er Directør. Den zoologiske Deel fraregnet, som findes i det Huus, van Marum selv beboer, er Museet anbragt i en egen smuk Bygning og forenet med et rummeligt Laboratorium. Man seer her den bekiendte Electrisermaskine, som skal være den største i Verden. Dens enkelte s. 89Dele ere skilte fra hinanden, og der er megen Uleilighed ved at sætte den sammen igien, naar den skal bruges, hvorfore dette ogsaa sielden skeer. Det frygtelige Batterie bestaaer af 100 store Flasker, sammensat as 4 mindre Batterier, hvert paa 25 Flasker. I et særskilt Kammer bevares en Deel mærkværdige fossile Been af ubekiendte Dyr, fundne ved Mastricht. Jeg vil ikke opholde Dig med nogen Beskrivelse over alt dette, da Du finder den i van Marums Skrifter. Museet har en saare betydelig Fond. Man paastaaer, at det hele Teylerske Legat afkaster en Rente af 80000 Gylden, hvorover det Selskab, som bærer Stifterens Navn, disponerer. Museet er ikke forbundet med Forelæsninger; dets Hensigt er ikke at tiene til Underviisning, men til nye Opdagelser i Videnskabernes Rige. De Franske have ligesaalidet bortført Noget af dette, som as andre private kabinetter; de have endog tilbudet det adskilligt af Statholderens, som blev ført til Paris, men man frabad sig det. Fra Museets Kuppel har man en viid Udsigt til Amsterdam, over het ye og her Haerlemmer Meer. Haerlem var bekiendt for sin Blomsteravl, og endnu drives denne fortrinlig her; men man faaer ikke længere Tulipanerne saa stærk betalte, som da Waisenhuset i Alkmaar ved en offentlig Auction giorde 120 ud i 90000 Gylden. Det var i Aaret 1637.

Leyden ligger 2 Mile fra Haerlem. Man bliver stedse ved at reise med Schuyter. Af en opslaget Placat erfarede jeg, at franske Soldater skulle passere frit. Den Schuyte, vi gik med, var fuld af Mennesker; men der herskede ikke desto mindre saadan Taushed og Stilhed, som havde alle sovet. Hollænderne synes overalt at være meget rolige i deres Væsen.

Paa Universitetet i Leyden kan det meste anvendes af det, som jeg tilforn bar sagt om Utrecht. Aanden ogs. 90Videnskabernes Gang er overhovedet den samme. Leydens meest blomstrende Periode som Universitet er forbi. Det talte engang indtil 3000 Studerende, nu ikke 300. Af de 24 Lærestole staaer den tredie Part ledig, deels ved Dødsfald, deels ved Afsættelse. Med de academiske Forelæsninger gaaer det derfor heller ikke saa ordentlig, som det burde, og man lader ingen Lectionscatalog trykke. Men Leyden har Udsigter til at erholde igien sin forrige videnskabelige Glands. Det skal være Regieringens Hensigt at giøre det til Sædet for det tilkommende National-Lycee, eller hvad andet Navn man vil give den vordende republikanske Høiskole.

Philologie og orientalske Sprog vare de Videnskaber, som giorde størst Lykke i Leyden, og det har deri en Række as berømte Navne at opvise. Begge Scaligerne, Vossius, (Gronov, Hemsterhuis, Walkenaer, Ruhnken, Golius, Erpen, Schultens, Scheid og andre store Mænd i deres Fag vare Lærere her. Walkenaer, Ruhnken og Scheid have for ikke længe siden forladt Skuepladsen. I Scheids Sted fik Prof. Rav Lærestolen i de østerlandske Sprog forbunden med Theologien; men under Urolighederne er han bleven afsat fra det første og har blot beholdt det sidste; saaledes slap han dog med et blaat Øie. Ruhnkens Plads mener man, at wyttenbach i Amsterdam faaer. Walkenaers er endnu ikke besat. Den berømte Lü$$*ac blev vel valgt i hans Sted, men da han, som Udgiver af Gazette de Leide, ikke forekom det herskende Partie rettroende nok i Politiken, mistede han baade sit Professorat og Redactionen af Avisen. Man tilbød nu wolf i Halle Pladsen, men han vilde ikke tage imod den. Nu maa Gud vide, hvem de faae derhen. Den værdige Lü$$*ac, en Mand af ligesaamegen Smag og Humanitet, som grundig Erudition, er nu sysselsat med at bearbeide og udgive en Deel af Walkenaers efterladte Skrifter.

s. 91Fra hans egen Haand kan den lærde Verden giøre sig Haab om et philosophisk etymologicon Græcum.

Theologerne have her 4000 Gylden i Gage, men de maae intet tage for deres Forelæsninger. Før vare der 6 theologiske Professorer, nu kun 3; de to ere døde, den tredie afsat for republikanske Meningers Skyld. Med megen Ære beklæder den unge Pros. Rau den ene af de theologiske Lærestole. Dannet i Tydskland forbinder han Smag og Philosophie med hollandsk Erudition, skiønt den Mængde af Secterere og Kiættermagere, der her, ligesom mange andre Steder, lure omkring de theologiske Høresale, byder ham den yderste Forsigtighed i sit offentlige Foredrag. Han skriver og taler det latinske Sprog med en sielden Elegance. Han er den første og eneste, som docerer Moral. Paa Fransk holder han Forelæsninger over Veltalenheden, som ikke blot besøges af dem, der danne sig til geistlige, men og til juridiske og politiske Talere.

I Medicinen har Leyden en baade som Botaniker og Chirurg berømt Lærer i Prof. Br$$%gman. Hans anatomiske Cabinet er mærkværdigt, saavel til Menneskeis som Dyrenes Historie. Han besidder en Samling af crania, som æmulerer med Blumenbachs i Söttingen. Hans Samling af ossa morbosa indeholder en Mængde Been af Krigens ulykkelige Offere. Han har anatomeret over 700 paa Hospitalet i Leyden i en kort Tid døde Soldater, og deriblandt alene 500 Hannoveranere. Hvilket Syn as disse giennemhullede, splittede, knusede og brækkede Been! Maatte dog Jordens Mægtige, naar de følesløse underskrive Tusinders Død, Titusinders Piinsler og Millioners Ulykker! maatte de paa eengang føres ind i saadan en Scene! maatte Smerternes hele Hær male sig for deres Indbildningskraft i de græsseligste Skikkelser, og Skræk rive dem

Pennen as Haanden! maaskee skulde den sidste Gnist af menneskelig s. 92Følelse opvaagne i deres kolde Barm, maaskee — skulde Jorden ophøre at være en Jammerdal. Ene lykkelige Land, som favnes af Codans Vande! dine Sønners Blod giøder ikke et fremmed Land. Ingen Suk, ingen Raab om Hævn, kun Taksigelser stige til Himlen fra dine misundelsesværdige Borgere. —

Bibliotheket har 40000 Bind. Dets Locale er stygt; Bøgerne selv ere slet conditionerte, og der er intet i den nye Litteratur. Manuscriptsamlingen bestaaer af 10000 Haandskrifter. De orientalske indeholde mange vigtige Stykker, som endnu ikke ere udgivne, men Sligt kan man ikke faae trykt. En Catalog over alle Haandskrifterne er besørget ved Senguerd, Gronov og Hermann, Lehd. 1716. Fol. Jeg eftersaae et Par til vort Fædrelands Historie henhørende. Den ene er anmærket i Eatalogen Cod. 99 med denne Titel: Theodori Jonæ scriptum de herbis islandicis Latine, cui deinde aliqvid annectitur Anglice. Det bestaaer af 2 Breve, skrevne fra Hitardal, hvor Forfatteren var Præst, 2 Idib. Jul. 1651 og Idib. Jul. 1656. En engelsk Dr. Thomas, Gud veed hvilken, havde udbedet sig adskillige Efterretninger til Islands Naturhistorie og opgivet Thord Johnsen en Deel Spørgsmaal desangaaende. Men de Oplysninger, Forfatteren giver ham om Øens Fugle, Fiske, Insecter, Planter, Stene o. s. v., ere meget magre, og man seer tydelig, at Forfatteren ikke har havt mange naturhistoriske Kundskaber. Han synes overalt forlegen med den hele Commission og giør Undskyldning for det meste. Det, som annectitur Anglice, ere nogle Optegnelser af Dr. Thomas selv om Island, hvilke han havde giort efter en Islænders Beretning, der som Søefarende hvert Aar besøgte Engelland. Man seer deraf, at Vinteren 1662 var ligesaa mild i Island, som stræng i Engelland, at i samme Aar to Biørne kom med Isen over til det nordlige Island, s. 93og andre saadanne Smaating. Præsten Thord Johnsen var ellers en lærd og duelig Mand. Han havde først været Rector i Skalholt i den lærde Brhniolf Svendsens Tid, hvis Anmærkninger til Stephanii Udgave af Saxo ere bekiendte.

Et andet Haandskrift, som tildrog sig min Opmærksomhed, var et latinsk Digt af Tycho Brahe, under Titel: Elegia ad Daniam, paa 24½ Fol. Side. Det er underskrevet T. B., og man underrettes om, at det er giort den 20de October 1597, da Forfatteren i Vandsborg begyndte sine Observationer paa ny, som han ugierne havde tilsidesat. Han bebreider i denne Elegie, giennemtrængt af en ædel Selvfølelse, sit Fædreland dets Utaknemmelighed mod ham og beklager det, at det er blind mod sin egen Hæder. Selv føler han sig opløftet over dets Naade; thi ethvert Land, hvor man agtede Fortienester, betragtede han som sit Fødeland. Med prophetisk Aand skuer han ud i Fremtiden, appellerer til den upartiske Efterverden, spaaer sig selv et udødeligt Hædersnavn, sit Fødeland for dets Opførsel mod ham en evig Plet. I stærke Udtryk angriber han sin Misunder, der, for at styrte ham, havde giort hans Videnskab mistænkelig, og dog selv var saa dum, at han ved et Besøg paa Hveen havde prostitueret sig ved sine Spørgsmaale. Neden under Digtet finder man med Tychos egen Haand tilføiet følgende til denne Elegies Historie paa Latin: Da Tycho Brahe havde forfattet dette Digt, kom Henrich Ran$$*ov til ham og fik det at læse. Det behagede ham saaledes, at han bad Tycho om at maatte tage det med. Tycho tilstod ham det, og han lod det nu indbinde i sit Calendarium. Efter nogen Tids Forløb besøgte Kongen (Christ. 4.) Henrich Ran$$*ov, da dennes Calendarium og Tycho Brahes Elegie just laae opslaaet paa Bordet i hans Cabinet. Kongen, der ellers ikke pleiede at bekymre s. 94sig om slige Ting — qvi alias talibus rebus non afficitur — blev imod Sædvane opmærksom paa det, som laae skrevet, og læste Elegien heel igiennem, men lod sig ikke mærke med noget, talte heller ikke et Ord til Ran$$*ov derom. Imidlertid var denne misfornøiet med, at Kongen havde læst det, og skiændte paa sine Betientere, at de saaledes havde ladet Bogen ligge aaben for Kongens Øine. Da Henrich Ranzov igien talte med Tycho Brahe, fortalte han ham med Bekymring, hvad der var hændet, men Tycho svarede, at derover skulde han ikke være urolig, thi han vilde endog uden Betænkning selv sende Kongen et Exemplar deraf, qvod & adhuc facere paratus sum — ere de sidste Ord. Under denne Fortælling staaer ingen Dato, men man seer, at han, da han skrev den, endnu ikke havde sendt Kongen noget Exemplar deraf. — Der findes endnu i Manuscriptsamlin- gen af Tycho Brahe en descriptio stellarum octavi orbis intrantium, en tyk Bog i Qvart, tydelig og godt skreven. Paa Titelbladet staaer: Wandesburgi MDIIↃ. Den er en Foræring fra Forfatteren til Jos. Scaliger, som man seer as nogle latinske Disticha, egenhændig underskrevne af Tycho. Paa den bagerste Side as Titelbladet seer man dennes veltrufne Portræt i hans 40de Aar. Paa det Pergamentsbind, hvori Bogen er indbunden, seer man ogsaa hans Brystbillede og hans Vaaden, det sidste med følgende Omskrist :

Arma, genus, fundi pereunt, durabile virtus
Et doctrina decus nobilitatis hadent.

Til Universitetet hører endnu en Samling as Antiker, som en vis Papenbrock i Amsterdam har testamenteret hertil. Den skal have kostet ham selv 50000 Gld. Hele Samlingen, der bestaaer af Statuer, Buster, Reliefer, befinder sig for nærværende Tid i stor Uorden og meget slet placeret i et aadent og fugtigt Værelse ved den botaniske s. 95Have. Intet Menneske bekymrer sig om den. En meget tør Beskrivelse derover er udgivet af Oudendorp, Leyd. 1746. 4.

Om Leyden veed jeg for Resten ikke andet at sige Dig, end at Byen er smuk og yderst reenlig, men død. I Morgen tiltræde vi igien Reisen og fortscette den nafbrudt til Paris, om vi ellers kan slippe igiennem Brabant, hvor Du veed, at eu Rebellion er udbrudt.